

Ігор Шаров.

100 видатних імен України. – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 1999. – 504 с.;
100 сучасників: роздуми про Україну. – К.: Преса України, 2002. – 520 с.;
100 визначних місць України. – К.: Преса України, 2003. – 512 с.

У житті кожного народу завжди є події, явища й віхи, пізнання яких відкриває шлях до досягнення його духовного простору, менталітету і світогляду, і зрештою, до розуміння його історичної долі. І як важливо, щоб кожна з цих віх не стиралася з пам'яті поколінь! Адже це одразу негативно позначається на повноті наших уявлень про історичне буття власного народу. Тому всілякої уваги й інтересу з боку широкої (в тому числі й наукової) громадськості заслуговує праця, мета якої зафіксувати факти історії і культури, культурно-мистецькі явища й об'єкти, обставини життя та діяльності історичних особистостей.

Саме цим уже протягом років цілеспрямовано займається киянин, народний депутат України, кандидат історичних наук Ігор Шаров. Результатом його зусиль на цій ниві став вихід у світ трьох названих вище томів, кожен з яких являє собою не тільки своєрідний путівник для тих, хто займається історією, а ще й певною мірою, крізь призму поглядів сучасників, фіксує нинішній стан справ у царині збереження та популяризації історико-культурних цінностей. Це закономірно впливає із концепції кожного з видань. У своєму вступному слові до останнього з них (за часом виходу у світ) автор цілком справедливо відзначає: "...Парадоксальність ситуації полягає в тому, що всі ми (як і до цього наші попередники, так і після – наші нащадки) природно й міцно вмонтовані в безперервний контекст вітчизняного літописання: живемо і діємо в середовищі, витвореному і перетвореному часом на особливий об'єкт історії, і водночас, свідомо чи несвідомо, стаємо представниками і носіями тієї особливості".

Свідомо відмовившись від претензій на всеохопність і всеприйнятність, Ігор Шаров продовжує роботу над створенням власної сторінки у (як він сам висловився на початку) літописному зводі нашого народу. Очевидно, що на сьогодні це краплина в безмежному інформаційному морі. Водночас хотілося б, щоб таких книг (доволі насичених за змістом, корисних за інформацією і доступних) з'являлося більше. Адже потреба в подібних виданнях, яка існує завжди, особливо зростає нині, в часи суспільних перемін і світоглядних зрушень, коли різко посилюється й інтерес до історичних основ, на яких тримається будь-яке суспільство.

Цивілізаційні прагнення, які нині охопили якщо не все українське громадянство, то, принаймні, найактивніші його верстви, мають чітко виражений культурологічно-історіософський підтекст. Себто відбувається доволі інтенсивний процес не просто пошуку власних витоків, а досягнення своєї ідентичності, яка була б самодостатньою, відмінною від постімперської, позбавленою вироблених у часи існування колишнього СРСР стереотипів.

Таким чином, нині у широкому сенсі в нашій молодій державі з'явилися певні передумови для звільнення суспільної свідомості від того, що відомий український історик Михайло Брайчевський називав "своєрідною інтерпретацією" історії України московською імперією. Однак для того, аби процес переосмислення, як мовиться, "пішов", необхідна певна критична маса доступної широкому читачському загалові, дохідливо інтерпретованої, історичної інформації. У даному разі ми якраз і маємо справу в першу чергу зі спробою такої інтерпретації.

Слово "культура" нині в Україні звучить у контексті перспектив національного відродження чи не на кожному кроці. Та чи додало це глибини розуміння

цього поняття широким загалом? Запитання риторичне, тому дозволимо собі нагадати, яким чином воно тлумачиться ЮНЕСКО (зокрема у декларації, прийнятій Всесвітньою конференцією з культурної політики ще 1982 р.).

Отож, згідно із цим визначенням, культура трактується як комплекс характерних матеріальних, духовних, інтелектуальних та емоційних рис конкретного суспільства. Цей комплекс включає в себе не тільки різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, систему цінностей, традицій і вірувань даного народу. Для історика ж важливо, аби відомості про все, що створено людьми упродовж віків, у тому числі й культурні явища, їх оцінка в контексті історичного буття України, були б адекватно сприйняті сучасниками.

У чому ж суть тієї форми викладу, яка обрана автором трьох рецензованих книг? Найперше, очевидно, у максимальній простоті й стрункості композиції кожного тому (адже число "100" – це, погодьтеся, щось цілком самодостатнє і завершене, навіть якщо воно є при цьому частиною чогось значно більшого). Кажучи так, ми, звичайно, маємо на увазі не оригінальність такого компонування (не секрет, що нині до нього досить часто вдаються автори й видавці, зокрема, комерційної літератури). У даному разі йдеться перш за все про практичність такого підходу, яка забезпечує певні зручності й переваги при читанні скомпонованої таким чином книги своєрідно добраних історичних матеріалів.

Починаючи з видання, яке вийшло в 1999 р., кожна із рецензованих книг, попри певні, зумовлені авторським тематичним та інформаційним вибором, особливості, мала в собі те, що, власне, й дозволяє вести мову про всі три томи в комплексі, – цінність довідника й підручника, та настільної книги водночас.

Що ж стосується добору персоналій та історико-культурних об'єктів, про які йдеться, то тут авторів можуть закидати певну суб'єктивність підходу. З іншого боку, присутність, скажімо, в томі "100 видатних імен України" нарисів про діячів, яких аж ніяк не назвеш "розхитованими" на сторінках історико-популярних видань (зокрема таких, як географ, стратиграф і палеонтолог Микола Андрусів, математик, механік і фізик Микола Боголюбов або геолог і географ Павло Тутковський), годі назвати недоречною.

Тут скоріше йдеться про авторську спробу вийти за межі звичних підходів до формування подібних видань. Звісно, обмежитися тільки однією сферою (скажімо, суспільно-політичною або виключно науково-технічною) чи тільки знаменитостями, які у всіх на слуху – це було б найпростіше. Ігор Шаров обрав інший, дещо ризикованіший шлях, включивши до видання белетризовані біографії людей, безперечно, достойних, однак не наділених популярністю за межами сфери їхньої діяльності, й давши тим самим судити про доцільність такої авторської сваволі читачеві.

Отож, для першої книги-серії (дозволимо так собі назвати розглядуваний доробок автора) була характерна певна еклектичність тематики, зумовлена, вочевидь, як прагненням апелювати до якомога ширшого кола потенційних читачів, так і бажанням повернути з небуття з тих чи інших причин призабуті імена, події, історичні відомості й факти. Таким чином, на сторінках видання поруч опинилися відомий композитор і диригент Дмитро Бортнянський (1751–1825), живописець Сергій Васильківський (1854–1917), якого сучасники називали поетом українського малярства, – і, скажімо, наш сучасник, легкоатлет, багаторазовий чемпіон та рекордсмен світу, Європи й Олімпійських ігор, людина, якій за життя споруджено пам'ятник, – Сергій Бубка. Комусь, можливо, таке поєднання мистецької і спортивної тематики може видатися не зовсім логічним, а то й невіправданим. А втім, чи ж так воно є насправді? Адже навряд чи в кого викличе запереч-

чення, що у ній же вміщено нарис про знаменитого українського борця, чемпіона чемпіонів Івана Піддубного. А хіба захоплення сучасної молоді (та й не тільки її) сенсаційними перемогами Віталія Кличка не є достатньо промовистою й важливою для майбутньої оцінки істориками прийдешніх поколінь певних емоційних рис українського суспільства на нинішньому етапі його розвитку?

Велике краще помітне й на відстані часу, це правда. І час дійсно найкращий суддя. Разом із тим дискусійність того чи іншого підходу ще не означає, що така дискусія є зайвою. Участь у ній може бути опосередкованою, можливо навіть мимовільною. І слід сказати, що сучасник у цій дискусії має єдину перевагу: він, залишаючись людиною свого часу і носієм сучасних йому поглядів, уявлень, оцінок і трактувань, служить не тільки їх інтерпретатором для сучасників, а й своєрідним джерелом знань про цей час для наступних поколінь. Тому, якщо навіть автор у даному разі не ставив перед собою й таке завдання, мусимо констатувати: кожен із трьох томів більшою чи меншою мірою є віддзеркаленням сучасного нам стану і розвитку осмислення історичного досвіду й історичної перспективи для України та її народу.

У цьому аспекті особливо примітним є том "100 сучасників: роздуми про Україну". У ньому, за задумом автора, втілена спроба представити узагальнений погляд на найближчу перспективу для молоді держави, суспільство якої переживає нелегкі, пов'язані з безліччю проблем, однак надзвичайно цікаві часи переходу від старої командно-адміністративної системи до ринкових відносин, гуманізації суспільства, утвердження парламентаризму європейського типу, забезпечення на цій основі конституційних прав і свобод громадян.

Том побачив світ 2002 року. Відкривається він словами Президента України з його виступу на урочистих зборах у Національному палаці "Україна" 23 серпня 2001 р. Лейтмотив виступу: Україна як держава відбулася остаточно й безповоротно, і в цьому полягає торжество історичної справедливості. Однак ті якісно нові зміни, які сталися практично в усіх сферах суспільного життя, насамперед в економіці, водночас оголили й цілу низку проблем. Зокрема сучасність загострює потребу в політичній еліті, духовному авангарді, які мають зосереджуватися на утвердженні об'єднавчих засад українського суспільства, реалізації його потенціалу.

Книга "100 сучасників: роздуми про Україну" дає доволі широке уявлення про шляхи і характер становлення, а також про погляди на стан і перспективи подальшого розвитку України провідних представників різних сфер суспільного життя. Тут ми бачимо фінансиста, авіаконструктора, письменника, кінорежисера, популярного співака, економіста, філософа. Цей перелік можна продовжувати.

На сторінках цього тому представлені люди різних політичних переконань і орієнтацій: Слава Стецько, Олександр Білаш, Петро Порошенко, Ігор Юхновський, Марія Стеф'юк, Борис Шарварко, Михайло Сирота, Іван Плющ, Іван Драч, Володимир Горбулін, Петро Балабуєв, Олександр Бандурко, Сергій Бубка, Мирослав Вантух, Катерина Ващук... Люди, яким судилося стояти біля керма молоді держави на межі століть, на порозі третього тисячоліття. Кожен – авторитет у своїй сфері. Їхні роздуми й узагальнення, зібрані разом в одній книзі, – це своєрідний зліпок, миттєвий світоглядний портрет керівної, технічної, інтелектуальної і творчої еліти України на межі тисячоліть.

Насамкінець звернемося до останнього за часом виходу у світ видання – "100 визначних місць України". Ця книга, яка побачила світ у день 12-річчя незалежності нашої держави, є промовистим свідченням того, якою великою мірою ці роки розширили обрії історичних зацікавлень українців. Про що б не йшло

ся – Аскольдову могилу в Києві, дослідження руїн Херсонеса в Криму, історію й сьогоднішню Берестечка, де в горнілі визвольної війни народжувалася Україна Богдана Хмельницького та Івана Богуна, чи Білої Церкви, яка була заснована ще Ярославом Мудрим, – кожна стаття сприймається як своєрідне відкриття вже знаного, однак побаченого по-новому, переосмисленого в дусі сучасних наукових підходів до подій і вартостей історичної минувшини. Все це стало закономірним наслідком змін, які допомогли повернути з небуття досі маловідомі або замовчувані радянською історіографією події, обставини, історичні факти.

Отже, третя книга не тільки стала логічним продовженням двох попередніх, а й засвідчила зрілість авторської методології, зросле вміння поєднати стрункність внутрішньої структури і лаконічність із широтою ситуативних підходів до подачі наявного матеріалу.

Деякі статті цього видання, що значною мірою заслуговує назви енциклопедичного, сприймаються як своєрідні документальні новели. Це аж ніяк не шкодить науковості поданого матеріалу, однак робить його читабельнішим. Прикладом такого вдалого поєднання могли б служити, скажімо, статті "Асканія-Нова", в якій, зокрема, йдеться і про драматичну долю її засновників, а також "Мліїв", "Зарубинці", "Гуляйполе", "Канів" тощо.

Матеріали статей містять як історичні відомості про сучасні міста і села, яким випала доля відігравати помітну роль у стародавній або й сучасній історії країни, так і виключно описи певних історичних місцевостей (наприклад, "Запорожжя", "Калка", "Солониця"), подані крізь призму конкретного, строго обмеженого відрізка часу, чи пам'яток ("Кам'янець-Подільська фортеця", "Софія Київська", "Луцький (Любартів) замок"), які розглядаються в широкій історичній перспективі. Книга являє собою своєрідну панораму, де близьке й далеке, давне і сучасне постають у поєднанні, складаючи в підсумку, попри цілком зрозумілу фрагментарність дібраного матеріалу, доволі цілісну картину.

Можна погодитися з автором: на сторінках кожної з рецензованих книг читач знайде багато такого, що допоможе йому краще зрозуміти свій час, глибше пізнати свій народ, усвідомивши при цьому його місце і роль як у світовій історії, так і в усьому, що діялося чи відбувається нині на теренах нашої молоді держави. А водночас – відчутти глибинні зміст і суть дня сьогоднішнього, знайти і своє власне місце у житті, яке вирине навколо, випливаючи із минулого і прямуєчи у майбуття.

В.М.Вакулч (Київ)